O‘ZBEKISTON DAVLAT JISMONIY TARBIYA VA SPORT UNIVERSITETI

FAN-SPORTGA

ILMIY-NAZARIY JURNAL

2025 / 2

ISSN: 2181 7804

aiba
aiba

UZBEKISTAN

FAN Sportga

илмий-назарий журнали

2025/2

Бош муҳаррир
Рашид МАТКАРИМОВ

Бош муҳаррир ўринбосари илмий маслаҳатчи:
Ш.Ш. ГАЗИЕВ

Таҳрир ҳайъати таркиби:

Э.Т. Рахманов
Ш.С. Мирзанов
М.Х. Миржамалов
М.Ў.Арзиқулов
С.Б. Репкин
Бек Мун Жонг
И.П. Сивохин
Н.Т. Тўхтабоев
Б.К. Эримбетов
И.Б. Алиев
Л.П. Югай
Д.Х. Умаров
А.К. Эштаев
К.Ш. Зиядуллаев
Н.Ж. Исакулова
А.Б. Жуманиязов
М.М. Қирғизбоев

Таҳрир ҳайъати котиби

Ш.Х.Тоштурдиев
Б.А. Ишимов
Р.И. Исроилов
А.У. Рашидов
О.Е. Мамишев
А.С. Гонашвили

Техник таҳририят таркиби:

Н.Н.Ғаффоров
У.О. Азимова
Ш.Б.Алиева
М.Раҳмонов

fan-sportga.uz

Журналнинг телеграм канали

МУНДАРИЖА/СОДЕРЖАНИЕ

СПОРТ МАШҒУЛОТЛАРИ: ТЕХНИКА, ТАКТИКА, УСУЛИЯТ / ТЕХНИКА, ТАКТИКА И МЕТОДИКА СПОРТИВНОЙ ТРЕНИРОВКИ

Ш.Ш. Газиев – Научно-теоретический подход в организации тренировочного процесса в смешанных единоборствах. 3

Ш.Ф. Тулаганов., А.Ф. Тулаганов – Оценка специальной работоспособности высококвалифицированных гандболистов. 5

Р.А. Бурнашев – Сопряженный метод повышения скоростной выносливости у квалифицированных бегунов на 400 и 800 метров. 8

К.Т. Шакиржанова., Е.С. Люлина – Спорт и гендерное равенство в Узбекистане. 14

А.А. Туляганов – Ёш футболчиларни ўйин давомида бажарадиган техник-тактик ҳаракатлари самарадорлигини ошириш. 19

Дж.Ю. Ташназаров – Юнон-рим курашчиларини тик турган ҳолатдан эгилиб ташлаш ҳаракатини кинематик таҳлил қилиш асосида техник тайёргарлигини такомиллаштириш (тик турган ҳолатдан эгилиб ташлаш усулини чап томонга бажариш асосида). 22

Г.И. Ахмедова., И.И. Ахмедов – Развитие задержки дыхания юных спортсменок занимающиеся синхронном плаванием. 27

Ш.У. Абидов – 10-11 ёш футболчиларнинг жисмоний тайёргарлигини назорат қилиш. 31

И.Д. Ғанибоев – Ўнкурашчиларни машғулот жараёнларини режалаштириш. 34

А.И. Талипджанов – Анализ структуры технико-тактических действий футболистов высокой квалификации. 37

А.А. Кагарманова – Контроль веса юных дзюдоистов: проблемы и методические рекомендации. 40

Р.М. Қулмуродов – Триатлончи талабаларни йиллик тайёргарлик машғулотларида махсус чидамкорлик сифатини такомиллаштириш методикаси. 44

FAN Sportga
илмий-назарий журнали

“FAN – SPORTGA”
илмий-назарий журнали

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети муассислигида чоп этилади

Таҳририят манзили:
111709, Тошкент вилояти, Чирчиқ шаҳри, Спортчилар кўчаси 19-уй. Формат 60x84 1/16. 84 саҳифа.
Адади 200 нусха.
Босишга рухсат этилди: 21.02.2025

Журнал “DAVR MATBUOT SAVDO” МЧЖ босмахонасида нашр қилинди.

“MATBUOT TARQATUVCHI” обуна каталоги индекси: 1118

05.02.2018 йилда Тошкент шаҳрида оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Рўйхатга олиш рақами № 02-005 “FAN – SPORTGA” журнали 2004 йилдан нашр этилади.

Суратлар муаллифи:
Анвар Ильясов
Абдулло Файзуллаев

2025/2

М.О. Хамудов – Ўқув машғулот гуруҳи тарбияланувчи 400 м масофага югурувчи спортчиларни жисмоний ривожланиш динамикаси. 47

И.И. Одилов – Развитие скоростной и силовой выносливости триатлетов 14-15 лет с использованием беговых тренировок. 51

АДАПТИВ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ
АДАПТИВНАЯ ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА

Ф.М. Мурадов – Пара-ўқ отувчилар интеграл тайёргарлиги таркибий қисмларининг таҳлили. 54

ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТНИНГ ТИББИЙ-БИОЛОГИК ВА ИЖТИМОИЙ-ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ
МЕДИКО-БИОЛОГИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА

У.А. Мухиддинова – Роль спорта в формировании адаптивных копинг-стратегий. 57

А.Б. Жуманиязов – Олий ўқув юртларида таълим олаётган талабаларнинг амалий жисмоний тайёргарлик услубиятининг мазмуни. 60

О.У. Хакимов – Каратэ билан шуғулланувчи талаба-спортчилар машғулотида тезкор куч сифатини ривожлантириш. 64

Н.Р. Саидова – Югурувчиларнинг йиллик тайёргарлик машғулотлар жараёнини бошқариш. 66

Ж.С. Нуруллаева – Футбол мусобақаларида допингга қарши кураш чоралари. 70

А.И. Олимов – Жисмоний маданият йўналиши талабаларининг “4+2” тартибидаги малакавий амалиётни ташкил қилиш жараёнларини такомиллаштириш. 74

М.С. Мейликулова – Чуқурлаштирилган ихтисослик босқичидаги ёш каратэчиларнинг тезкор-куч сифатларини ривожлантириш. 77

С.Қ. Каримов – Курашчиларнинг мусобақа фаолияти самарадорлигини оширишда унинг компонентларини моделлаштириш аҳамияти. 80

В.В. Серебряков., А.Д. Содиков., Я.А. Алимов – Оценка координационной способностей вестибулярного аппарата у студентов разных ВУЗов. 83

бега и специальной работоспособности спринтеров. Автореферат диц ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Арзуманов Геннадий Георгиевич; – М., 1982. – 25 с.
4. Akbarov A, “Sportda matematik tahlil usullari”, o‘quv qo‘llanma, UzDJTSU, 2020, 228 s.
5. Akbarov A. Sportda pedagogik tadkikot natijalarini interpretatsiya qilish usullarini solishtirish, Fan-sportga, 2021, № 6, 62-64 b.
6. Alabin, V.G. Sprint / V.G.Alabin, T.N.Yushkevich. – Minsk, 1977. – 128 с.
7. Alimboyeva R.D., Sprinterlarni tayyorgarlik jarayonlarini individuallashtirish, Academic research in educational sciyencyes, vol. 2/Issuye 1/ 2021, 707-713 s.
8. Abdullayev M.J., Sport pedagogik mahoratni oshirish
9. Аракелян Е.Е. Совершенствование технтческого мастерства легкоатлетов различной квалификации: Сб. науч. тр. кат. теории и методики легкой атлетики, подготовлен. по итогам NIR за 1999 g. / Аракелян Е.Е., Мирзоев О.М.; RGAFK. - М., 2000. - 120 с.
10. Балахничев В.В. Отбори подготовки спортсменок в легкой атлетике с позиции полового диморфиза / В.В. Балахничев, Е.Р. Врублевский, О.М. Мирзоев // Теория и практика физ. культуры. – 2007. - н 4. – с. 11-15
11. Балахничев А.В. Система соревнование в многолетней подготовке бегунов -спринтеров: диц. .канд.пед. наук : 13.00.04 / Балахничев Александр Валентинович; RGUFK. – М., 2004. – 161с
12. Olimov M.S., Shakirjanova K.T., Rafiyev H.T., Smuriygina L.V., To‘xtaboyev N.T. va boshqalar. / Darslik. Yakkakurash, koordinasion va siklik sport turlari “Yengil atletika”. – T.: 2018. – 662 b
13. Olimov M.S., Shakirjanova K.T., Rafiyev H.T., To‘xtaboyev N.T., Smuriygina L.V. va boshqalar. / Darslik. Yengil atletika nazariyasi va uslubiyati. / – T.: 2018. – 842 b
14. Olimov M.S., Soliyev I.R., Haydarov B.Sh. / Darslik. Sport pedagogik mahoratini oshirish. – T.: 2017. – 318 b.

Ж.С. НУРУЛЛАЕВА[1]
[1]Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети
Чирчиқ шаҳри, Ўзбекистон

ФУТБОЛ МУСОБАҚАЛАРИДА ДОПИНГГА ҚАРШИ КУРАШ ЧОРАЛАРИ

Аннотация

Данная статья предоставляет подробную информацию о проблемах, связанных с допингом в современном спорте, и мерах, принимаемых для борьбы с ним. Понятие допинга юридически определено на основе статьи 27 Закона Республики Узбекистан «О физической культуре и спорте» и правил, установленных Всемирным антидопинговым агентством (WADA). В статье излагаются основные типы допинговых веществ, широко используемых в современном спорте, их медицинские и спортивные функции, а также антидопинговые усилия международных организаций, таких как FIFA, WADA, UEFA и различные национальные федерации. Кроме того, подробно рассматриваются превентивные, контрольные, правовые, организационные, технологические и инновационные меры в борьбе с допингом и приводятся примеры футболистов, у которых были обнаружены допинговые препараты. Подчеркивается значимость этих мер в поддержании справедливости и целостности спорта.

Ключевые слова: *допинг, антидопинг в спорте, Всемирное антидопинговое агентство (WADA), контроль допинга FIFA, антидопинговые программы UEFA, национальные футбольные федерации, законодательство Узбекистана в области спорта, стимуляторы и анаболические вещества, выявление допинга, спорт и технологический прогресс.*

Annotation

Ушбу мақола замонавий спортда допингга оид масалалар ва унга қарши кураш чоралари ҳақида батафсил маълумот беради. Допинг тушунчаси Ўзбекистон Республикасининг «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида»ги Қонунининг 27-моддаси ва Жаҳон Антидопинг Агентлигининг (WADA) қоидаларига асосан ҳуқуқий жиҳатдан белгиланган. Мақолада замонавий спортда кенг қўлланиладиган допинг моддаларининг асосий турлари, уларнинг тиббий ва спорт функциялари, шунингдек, FIFA, WADA, UEFA ва турли миллий федерацияларнинг антидопинг фаолияти кўриб чиқилган. Бундан ташқари, антидопинг курашида олдини олиш, назорат қилиш, ҳуқуқий, ташкилий, технологик ва инновацион чоралари батафсил ёритилган ва допингга текширувдан ўтган футболчилар мисоллари келтирилган. Спортда адолат ва бутунлигини сақлаб қолишда ушбу чораларнинг аҳамияти таъкидланган.

Калит сўзлар: *допинг, спортда антидопинг, Жаҳон Антидопинг Агентлиги (WADA), FIFA допинг назорати, UEFA антидопинг дастурлари, миллий футбол федерациялари, Ўзбекистон спорт қонунчилиги, стимуляторлар ва анаболик моддалар, допинг аниқлаш, спорт ва технологик тараққиёт.*

This article provides detailed information on issues related to doping in modern sports and the measures taken to combat it. The concept of doping is legally defined based on Article 27 of the Republic of Uzbekistan’s Law “On Physical Culture and Sports” and the rules established by the World Anti-Doping Agency (WADA). The article outlines the primary types of doping substances commonly used in modern sports, their medical and sporting functions, and the anti-doping efforts of international organizations such as FIFA, WADA, UEFA, and various national federations. Additionally, it details the preventive, control, legal, organizational, technological, and innovative measures used in anti-doping efforts, and provides examples of football players who have tested positive for doping. The significance of these measures in maintaining fairness and integrity in sports is emphasized.

Key words: *doping, anti-doping in sports, World Anti-Doping Agency (WADA), FIFA doping control, UEFA anti-doping programs, national football federations, Uzbekistan sports legislation, stimulants and anabolic substances, doping detection, sports and technological advancement.*

Долзарблиги. Замонавий спортда допингга оид масалаларни ечиш энг муҳим қийинчиликлардан бирига айланган. Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Қонунининг 27-моддаси спортда допингга қарши курашга ва унинг олдини олишга бағишланган. Ушбу моддa допингни қуйидагича таърифлайди: “Спортда тақиқланган моддалар ва/ёки усуллар рўйхатига киритилган моддалар ва/ёки усулларни қўллаш ёки қўллашга уриниш антидопинг қоидаларини бузиш деб эътироф этилади”[1].

Футбол мусобақаларида допингга қарши кураш чораларининг долзарблиги бир неча сабабларга кўра катта аҳамиятга эга. Допинг футболнинг ҳалоллик ва адолат тамойилларига путур етказади. Допингга қарши курашиш барча спортчиларга тенг имконият яратади ва мусобақанинг асл руҳини сақлаб қолади. Спорт натижасини яхшиловчи дорилардан фойдаланиш спортчиларнинг соғлигига қисқа ва узоқ муддатда салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Бу юрак-қон томир, гормонал ва психологик муаммоларга олиб келиши эҳтимоли юқори.

Допингга қарши чоралар FIFA, UEFA ва WADA (Жаҳон Антидопинг Агентлиги) каби халқаро ташкилотлар белгилаган қоидаларга мослашни таъминлайди. Қоидаларга риоя қилмаслик спортчилар, жамоалар ёки бутун мамлакат учун жазо чораларига олиб келиши мумкин. Допинг можаролари футбол ташкилотларининг обрўсига путур етказади ва мухлисларнинг ишончини пасайтиради. Допингга қарши самарали чоралар кўриш спортнинг ишончлилиги ва машҳурлигини сақлаб қолишга ёрдам

беради. Футболни бошқарувчи ташкилотлар мусобақаларнинг поклигини таъминлаш учун ахлоқий ва ҳуқуқий мажбуриятларга эга. Бу кучли тест тизимларини жорий қилиш ва футболчилар ҳамда мураббийлар орасида хабардорликни ошириш киради. Профессионал футболчилар ёш спортчилар учун ўрнак ҳисобланади. Допингга қарши курашиш ёшларда соғлом ва гиёҳвандликдан ҳоли одатларни шакллантиришга ёрдам беради. Допинг можаролари ҳомийлик шартномаларини йўқотиш, жарималар ва клублар ҳамда футболчилар учун обрўга зарар етказиши мумкин. Тоза спортни таъминлаш манфаатдор томонларнинг иқтисодий манфаатларини ҳимоя қилади. Допингга қарши курашиш орқали футбол ташкилотлари спортнинг барқарорлиги, адолатлилиги ва ривожланишига ҳисса қўшади.

Ушбу тадқиқотнинг асосий мақсади – футболда допингга қарши курашнинг ҳуқуқий, ташкилий ва технологик жиҳатларини чуқур таҳлил қилиш, уларнинг амалиётдаги самарадорлигини баҳолаш ва янги инновативёндашувларни таклиф этишдир.

Допингга қарши самарали курашни ташкил қилиш учун аввало унинг ҳуқуқий ва тиббий таърифларини аниқлаш муҳим аҳамиятга эга. Бунда допингнинг спортчи организмга таъсири, унинг натижаларга кўрсатадиган ижобий ва салбий таъсирлари чуқур ўрганилади. Шунингдек, замонавий спортда кенг тарқалган допинг моддаларининг турлари ва уларнинг таъсир механизмлари таҳлил қилинади. Бу жараёнда турли моддаларнинг спортчилар соғлиғига салбий таъсирини минималлаштиришга қаратилган ёндашувлар ишлаб чиқиш зарур. Халқаро ва миллий антидопинг ташкилотларининг фаолияти ҳам допингга қарши курашнинг муҳим қисмини ташкил қилади. Жумладан, WADA ва миллий антидопинг агентликлари томонидан ишлаб чиқилган қоидалар ва амалиётлар футболда тўғри ва самарали кураш стратегияларини белгилашда ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Ушбу ташкилотларнинг механизмларини таҳлил қилиш орқали, футболдаги допинг муаммоларини ечиш учун кўп қиррали ёндашувларни ишлаб чиқиш мумкин. Футболда допингга қарши курашнинг асосий стратегиялари ҳуқуқий, профилактик ва маъмурий чора-тадбирларни ўз ичига олади. Бу жараёнда футболчиларни хабардор қилиш ва таълим дастурлари орқали уларнинг қонунбузарликка йўл қўймасликларини таъминлаш муҳимдир. Шунингдек, футбол федерациялари томонидан жорий қилинган қоидалар ва стандартларнинг амалиётда қай даражада самарали қўлланилаётганини таҳлил қилиш ҳам катта аҳамиятга эга.

Бугунги кунда инновацион антидопинг технологиялари допингга қарши курашни янги босқичга кўтармоқда. Генетик текширувлар, биологик паспортлар ва замонавий лаборатория жиҳозлари орқали допингни тез ва аниқ аниқлаш имконияти кенгаймоқда. Шу сабабли, ушбу технологияларнинг футболга татбиқ этилиши ва уларнинг имкониятлари чуқур таҳлил қилиниб, амалиётга самарали жорий қилиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилиши лозим.

Тадқиқот вазифалари:

– Замонавий спортда допингга оид муаммоларни таҳлил қилиш;

– Антидопинг чоралари ва стратегияларни таҳлил қилиш;

– Спортчиларга ёшлар орасида соғлом ва допингсиз одатларни шакллантириш;

– Технологик ечимлар ва инновацияларни татбиқ қилиш.

Тадқиқот натижалари ва уларнинг муҳокамаси. Бугунги кунда, Жаҳон Антидопинг Агентлиги (WADA)нинг маълумотларига кўра, замонавий спортда кенг тарқалган допинг моддалари қуйидагилардир:

1. Стимуляторлар: Амфетамин, кокаин, эфедрин, псевдоэфедрин;

2. Анаболик воситалар: Тестостерон, нандролон, станозолол, болденон;

3. Пептид гормонлар: EPO (Эритропоэтин), ўсиш гормони, IGF-1 (Инсулинга ўхшаш Ўсиш Омили), АКТГ (Адренокортикотроп гормон);

4. Бета-2 агонистлар: Салбутамол, формотерол, салметерол;

5. Диуретиклар ва маскировка қилувчи воситалар: Фуросемид, спиронолактон, тиазидлар;

6. Наркотиклар: Морфин, метадон, фентанил [2].

Тақиқланган моддалар рўйхати ҳар йили Жаҳон Антидопинг Агентлиги (WADA) томонидан янгиланади. Бироқ, замонавий спортда янги допинг моддалари пайдо бўлиб, уларнинг аниқланиши қийин бўлган ҳолатлар кузатилмоқда[3]. Масалан, маскировка қилувчи воситалар сифатида диуретиклар бошқа допинг моддаларини яшириш учун ишлатилади, пробенецид эса допинг синовлари натижаларини бузишда қўлланилади. Оғриқни қолдирувчи воситалардан трамадол оғриқни камайтириш ва чарчоқни енгишда, кортикостероидлар эса яллиғланишни камайтириш ва оғриқни йўқотишда фойдаланилади. Ушбу моддаларнинг замонавий лабораторияларда аниқланиши техник ва илмий қийинчиликларни юзага келтиради.

Антидопинг чоралари халқаро даражада белгиланган қоидаларга мувофиқ амалга оширилади. Футболда допинг назорати бир нечта ташкилотлар

томонидан мувофиқлаштирилади. FIFA футбол мусобақаларида допинг назоратини ташкил этиб, лабораторияларга аккредитация бериш, қоидалар ишлаб чиқиш, синовлар ўтказиш ва спортчиларга нисбатан жазо чораларини қўллаш ваколатига эга[4]. WADA эса тақиқланган моддалар рўйхатини шакллантириш, глобал антидопинг дастурларни ишлаб чиқиш, миллий ташкилотларни мувофиқлаштириш ва халқаро лабораторияларга сертификат бериш вазифасини бажаради[5]. Европа Футбол Ассоциациялари Уюшмаси (UEFA) Европа мусобақаларида допинг назоратини таъминлаб, маълумотларни йиғиш ва таҳлил қилиш ҳамда минтақавий дастурларни амалга оширади. Шунингдек, миллий даражада Миллий Футбол Федерациялари маҳаллий мусобақаларда допинг назоратини ўтказиб, FIFA ва WADA талабларини бажаради ҳамда спортчиларни текширишни ташкил қилади[6]. Допингга қарши курашда Миллий Антидопинг Ташкилотлари алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, улар спортчиларни назорат қилиш, таълим дастурларини жорий этиш ва WADA билан ҳамкорликда ишлаш каби вазифаларни бажаради. Спорт Арбитраж Суди (CAS) эса допингга оид низоларни ҳал этиш, апелляцияларни кўриб чиқиш ва ҳуқуқий қарорлар қабул қилиш билан шуғулланади. Аккредитация қилинган лабораториялар эса замонавий технологиялар ёрдамида допинг синовларини ўтказиш, натижаларни таҳлил қилиш ва янги допинг моддаларини аниқлашда муҳим ўрин тутади. Шу билан бирга, Осиё Футбол Конфедерацияси (AFC) Осиёдаги мусобақаларда допинг назоратини таъминлайди[7].

Допингга қарши курашда турли спортчиларнинг иштирокида турли ҳолатлар қайд этилган. Мамаду Сако 2016 йили ёғни йўқотувчи модда учун дисквалификация қилинган бўлса, 2017 йилда Бакари Санья тақиқланган модда ишлатгани учун жарималанган[8]. Ўзбекистонда Жахонгир Абдумоминов 2011 йили метилгексанамин моддаси учун 6 ойга, Игор Сергеев эса 2018 йили мелдоний моддаси учун 2 ойга дисквалификация қилинган[9]. Ўзбекистон Футбол Федерацияси йилига 100 дан ортиқ допинг синови ўтказса-да, натижалар оммага ошкор қилинмайди[10].

Допингга қарши курашиш чоралари турли йўналишларни ўз ичига олади. Спортчилар учун ўтказиладиган семинарлар, мураббийлар учун махсус курслар, антидопинг қўлланмалари тарқатиш, тиббий кўрикларни мунтазам ўтказиш ва рухсат этилган дориларнинг рўйхатини шакллантириш каби тадбирлар муҳим аҳамиятга эга[11]. Шунингдек, мусобақа вақтида ва ташқарида тасодифий текширувлар, биологик паспорт назорати ва замонавий лабораторияларда аниқлик даражаси юқори бўлган синовлар ўтказилади. Ҳуқуқий жиҳатдан халқаро ва миллий қонунлар, қоидаларни такомиллаштириш, жазолар тизимини кучайтириш ва спортчиларнинг адолатли курашини таъминлаш муҳим ўрин тутади.

Замонавий технологиялар ва инновацион ечимлар, сунъий интеллектдан фойдаланиш, катта маълумотлар таҳлили, мобил лабораториялардан фойдаланиш каби чоралар допингга қарши кураш самарадорлигини оширади. Шунингдек, халқаро ҳамкорлик, давлатлараро келишувлар ва янги тадқиқотлар орқали спортда адолатлилик таъминланади. Ушбу ҳаракатлар орқали замонавий спортни соғлом ва холис равишда ривожлантириш мақсад қилинган.

Замонавий футболда адолатли рақобатни таъминлаш ва спортчиларнинг саломатлигини муҳофаза қилиш допингга қарши мукаммал ёндашувни талаб қилади. Ушбу тадқиқотнинг натижалари асосида допингга қарши самарали курашни таъминлаш учун бир қатор таклифлар ишлаб чиқилди.

Аввало, антидопинг таълим дастурларини такомиллаштириш долзарб аҳамиятга эга. Спортчилар, мураббийлар ва бошқа мутахассисларни допингнинг салбий таъсири ва қонунчилик қоидалари ҳақида тўлиқ хабардор қилиш зарур. Бунинг учун интерактив онлайн курслар, вебинарлар ва ёш спортчилар учун профилактик тренинглар ташкил этилиши таклиф этилади. Шу билан бирга, мураббийлар учун махсус сертификат дастурлари орқали уларнинг ҳуқуқий ва тиббий билимларини мустаҳкамлаш зарур. Таълимий тадбирлар спортчиларнинг ҳуқуқий хабардорлигини ошириб, уларни қонунбузарликдан тийилишга ундайди.

Шу билан бирга, технологик инновацияларга инвестиция киритиш допингни аниқлаш тизимини янги босқичга олиб чиқишга ёрдам беради. Хусусан, биологик паспорт тизимини янада ривожлантириш, спортчиларнинг биологик кўрсаткичларини узоқ муддат кузатиш ва ҳар қандай номутаносибликларни аниқлаш имкониятини беради. Сунъий интеллект ва блокчейн технологияларини жорий этиш орқали маълумотларни таҳлил қилиш, хавфсиз сақлаш ва шаффофликни таъминлаш мумкин. Шунингдек, рақамли скрининг усуллари спортчиларнинг ҳолатини реал вақтда таҳлил қилиш орқали допингни тез аниқлаш имконини яратади.

Допингга қарши курашда спортчиларнинг умумий саломатлигини сақлаш ҳам муҳим омилдир. Спортчиларнинг соғлиғини комплекс қўллаб-қувватлаш тизимини яратиш орқали уларни қонуний ва хавфсиз қўшимчалардан фойдаланишга ўргатиш,

соғломлик дастурларини ишлаб чиқиш, тиббий ва психологик маслаҳат хизматларини кучайтириш таклиф этилади. Бу ёндашув спортчиларнинг жисмоний ҳамда руҳий саломатлигини яхшилаб, уларни қонунга зид хатти-ҳаракатлардан ҳимоя қилади.

Шунингдек, қонунчилик ва назорат тизимини мустаҳкамлаш орқали допингга қарши кураш самарадорлигини ошириш мумкин. Антидопинг ташкилотлари фаолиятига молиявий ва технологик қўллаб-қувватлаш кўрсатиш, қонунбузарлик учун санкцияларни қатъийлаштириш ва ахборот алмашинувини яхшилаш муҳим аҳамиятга эга. Ҳуқуқий тизимнинг мустаҳкамланиши спортчиларни қонунларга риоя қилишга ундайди ва қоидалар бузилишининг олдини олади. Илмий тадқиқотларни ривожлантириш ҳам допингга қарши курашда катта ўрин тутади. Инновацион тадқиқотларни қўллаб-қувватлаш орқали янги диагностика усулларини яратиш, допингнинг салбий таъсирини чуқур ўрганиш ва ҳар бир спорт тури учун мос чора-тадбирларни ишлаб чиқиш имкони яратилади. Илмий ишланмалар спортнинг тозалигини сақлаш учун мустаҳкам асос бўлади. Ниҳоят, ижтимоий тарғибот ва жамоатчиликни жалб қилиш допингга қарши курашнинг асосий йўналишларидан биридир. Жамоатчиликка қаратилган тарғибот кампаниялари, ёшлар ўртасида спортнинг соғлом қадриятларини тарғиб қилиш ва оммавий ахборот воситалари орқали допингнинг зарари ҳақида маълумот тарқатиш орқали кенг ижтимоий онгни шакллантириш мумкин.

Хулоса. Замонавий спортда допингга қарши кураш мураккаб ва кўп қиррали жараён бўлиб, бугунги кунда у халқаро даражадаги энг долзарб муаммолардан бирига айланган. Допингнинг салбий оқибатлари спортчиларнинг соғлиғига жиддий таъсир кўрсатади, мусобақаларнинг адолатли ўтишига путур етказади ва спортга бўлган жамоатчилик ишончини заифлаштиради. Ушбу муаммонинг ўзига хослиги шундаки, у қонуний, ташкилий, технологик ва таълимий ёндашувларни ўз ичига олган комплекс ёндашувни талаб қилади. Ўзбекистон Республикасида допингга қарши кураш «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида»ги Қонун асосида қатъий тартибга солинади. Шунингдек, Жаҳон Антидопинг Агентлиги (WADA) томонидан мунтазам янгиланадиган тақиқланган моддалар ва усуллар рўйхати ушбу жараёнда муҳим ўрин тутади. Ушбу рўйхатда стимуляторлар, анаболик воситалар, пептид гормонлар, бета-2 агонистлар ва маскировка қилувчи моддалар алоҳида таъкидланган. Замонавий футболда допинг назорати FIFA, UEFA ва AFC каби халқаро ташкилотлар, шунингдек, миллий футбол федерациялари томонидан амалга оширилади. Ушбу ташкилотлар доимий ҳамкорликда ишлаб, допинг ҳолатларини бартараф этиш ва олдини олиш учун инновацион ечимлар ишлаб чиқмоқда. Спортда допингга қарши курашнинг асосий мақсади спорт мусобақаларида адолат ва бутунликни таъминлашдан иборат. Олдини олиш чоралари доирасида таълим ва тарғибот ишлари катта аҳамият касб этади. Турли курслар ва дастурлар орқали спортчиларга допингнинг зарарли оқибатлари ҳақида маълумот бериш, уларнинг тиббий саводхонлигини ошириш ва қонунбузарликка йўл қўймасликка ундашга қаратилган тадбирлар ташкил этилмоқда. Шу билан бирга, технологик ва тиббий ютуқлар допингга қарши курашда катта рол ўйнайди. Рақамли технологиялар ва сунъий интеллект платформалари орқали таҳлил жараёни тезлаштирилмоқда ва аниқлик оширилмоқда. Биологик паспорт тизими спортчиларнинг биологик кўрсаткичларини мунтазам назорат қилиш имконини бериб, яширин қонунбузарликларни аниқлашни осонлаштиради.

Халқаро ва миллий ташкилотлар ўртасидаги ҳамкорлик ҳам ушбу жараёнда муҳим ўрин тутади. Ахборот алмашинуви ва қўшма антидопинг дастурларини ишлаб чиқиш орқали бутун дунё бўйлаб спортчиларнинг саломатлигини ҳимоя қилиш ҳамда спортнинг нуфузини сақлаш учун қадамлар ташланмоқда. Шундай қилиб, замонавий спортда допингга қарши кураш нафақат адолатли рақобатни таъминлаш, балки спортнинг умумий қадриятини сақлаб қолиш учун ҳам муҳим аҳамият касб этади. Бу йўналишда комплекс ёндашув, таълим ва инновативечимлардан фойдаланиш, ҳамкорликни кучайтириш ҳамда спортчиларнинг саломатлигига устувор аҳамият бериш зарур. Допингга қарши кураш – бу спорт бутунлигини ва унинг келажагини муҳофаза қилишда асосий вазифалардан бири ҳисобланади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Қонуни 2015-йил 4-сентябр, ЎРҚ-394-сон.
2. World Anti-Doping Agency (WADA) – “Prohibited List 2024”
3. International Olympic Committee (IOC) – “Anti-Doping Rules”
4. FIFA Anti-Doping Regulations 2024.
5. WADA Code 2024.
6. UEFA Anti-Doping Rules.
7. AFC Anti-Doping Regulations.
8. FIFA Disciplinary Records.
9. AFC Disciplinary Committee Report 2011.
10. Official Statement of the Uzbekistan Football Association (O‘FA), 2018.
11. UNESCO Anti-Doping Convention.

UZBEKISTAN

